

# BIBLIOGRAFSKI RAD MUSTAFE ĆEMANA

## DOPRINOS KAPITALNIH RAZMJERA ZA B.H. ZNANOST (UZ DESETU GODIŠNJICU SMRTI MUSTAFE ĆEMANA)

U KULTURNOJ POVIJESTI BOSNE I HERCEGOVINE nije mali broj poslenika koji su tiho i neumorno, takoreći iz drugoga plana, inicirali i katalizirali duhovni progres, ne težeći nikada isticanju sebe i svojih napora radi slave ili probitka. No, svako je društvo, ako pretendira na to da se smatra kulturnim i civiliziranim, dužno uočiti njihova pregnuća i posvetiti im zasluženu pažnju. Jedan od takvih je i Mustafa Ćeman, bibliofil i bibliograf, koji nas svojim dugogodišnjim uspješnim radom obavezuje da o njemu kažemo više nego što je do sada, obično u sporadičnim natuknicama, rečeno.

Razlog sjeni u kojoj se ovaj vrijedni kulturni baštinik nalazi leži koliko u našem nemaru, toliko, dakako, i u činjenici da centralno mjesto u njegovu angažmanu pripada bibliografskomu radu koji je i inače u nas neopravdano shvaćen kao aktivnost od drugorazrednog značaja. Kažem neopravdano, jer je svakome ko se iole ozbiljnije bavi znanstvenim radom jasno da je ta stručna djelatnost preduvjet svih sintetiziranih saznanja i rezultata. Evidentno je, međutim, da Ćemanov bibliografski rad predstavlja doprinos kapitalnih razmjera za bh. znanost, i da je on jedan od najznačajnijih bibliografa što ih je Bosna i Hercegovina uopće imala.

### Doprinos znanosti

Prva štampana Ćemanova bibliografija je *Bibliografija radova o "Hasanaginici" 1774-*

1974. u znamenitom zborniku *Hasanaginica* nastalom povodom dvjestote godišnjice objavljivanja ove naše najpopularnije narodne pjesme (Sarajevo, 1975.) Suautor te bibliografije je priređivač zbornika Alija Isaković.

Pod pseudonomom Edib Jelašanin-Ćeman je objavio *Građu za bibliografiju humorističke štampe u BiH* (Bockalo, Tešanj, IV/1977, br. 10), a nakon toga slijedi bibliografija Muse Ćazima Ćatića koja je objavljena najprije u *Životu* (XXVIII/1979, br.10), zatim u *Zborniku radova o Musi Ćazimu Ćatiću* (Sarajevo, 1980.), te u *Izabranim djelima* ovog pjesnika (Sarajevo, 1988.). Suautorom Ćeman je potpisan ispod bibliografije donesene u hrestomatiji poezije žena BiH *Od stiha do pjesme* (Tuzla, 1985.), gdje je priređivač Ajša Zahirović prvi autor. Kao i Ćatićeva, u biblioteci *Kulturno nasljeđe* sarajevske "Svjetlosti" objavljena su 1987. godine *Izabrana djela* Ahmeda Muradbegovića, a u trećem tomu nalazi se *Bibliografija i literatura* koju je priredio Ćeman. On je uradio još uvijek jedinu relevantnu južnoslavensku bibliografiju o Nasrudin-hodži (*Značenja*, Doboj, VIII/1989, br. 17-18), zatim bibliografiju literature o Husein-kapetanu Gradašćeviću (u prilogu knjige Sadika Šehića *Zmaj od Bosne*, Tuzla, 1990.), bibliografije svih 25 autora u ediciji *Muslimanska književnost XX vijeka* (Sarajevo, 1991.), *Priloge bibliografiji o Mustafi Ejuboviću-Šejh Juji* (Kabes, Mostar, III/1997, br.



Mustafa Ćeman

17 i 18), *Hadis i hadiske znanosti u Bošnjaka* (*Kabes*, IV/1998, br. 33-34), *Qur'an i tefsirske znanosti u Bošnjaka* (*Kabes*, IV/1998, br. 35-36), *Priloge bibliografiji objavljenih radova o Kulinu banu* (*Znak Bosne*, Zenica, IV/1998), br. 5-6), bibliografiju *Muslimanski porodični život* (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH*, LX/1998, br. 1-2 i 3-4), *Vakuf i vakufske institucije u Bošnjaka* (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, LX/1998, br. 7-8 i 9-10), *Islamske prosvjetne ustanove i islamska prosvjeta u Bošnjaka* (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, LXI/1999, br. 3-4, 5-6, 7-8, 9-10, 11-12), bibliografiju Hamida Dizdara suautorski sa Adilom Alićem (u *Izabranim djelima*, Tešanj, 1998.), bibliografiju *Mevlud u tradiciji Bošnjaka* (u knjizi *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, Sarajevo, 2000.), a u rukopisu su mu ostale bibliografije još nekih tema i pisaca, npr. o ratu BiH i Austro-Ugarske Monarhije 1878. godine, bibliografija Avde Karabegovića Hasanbegova, Kasima Derakovića, Ajše Zahirović ili Alije Isakovića (koja je 2002. objavljena u časopisu *Diwan*, Gradačac, br. 7-8), kao i impozantne bibliografije literature o srednjovjekovnoj Bosni, o Bosni i Hercegovini u kontekstu islamske civilizacije, o gradovima Tešanj i Stolac. Bibliografija bosanskog srednjovjekovlja, urađena sa sinom dr. Mirzom Hasanom, broji oko 14.000 jedini-

ca i čini se nevjerovatnim da su samo dva čovjeka uspjela prikupiti sve te podatke.

Ništa manje impresivna nije ni Mustafina bibliografija o Tešnju, zapravo izbor literature koji na 442 stranice donosi 4.161 relevantnu jedinicu. Budući da je dovršena 1989. godine kao pretpostavka za monografiju Tešnja koju su trebali pisati kompetentni stručnjaci, ova bibliografija tada je uvezana u samo pet strojopisnih primjerala, pa je stoga teško dostupna znanstvenicima. Približno je istoga obima i bibliografija Stoca koja je, s istom namjenom, završena 1991. godine.

### Bez podrške

Govoreći globalno o bibliografskom radu Mustafe Ćemana, može se reći da je on sistematičan i akribičan, te da je uvijek pretendirao na sveobuhvatnost, jer je ostvarivao uvide u široku paletu izvora, vrlo često dospijevajući i do podataka koji, neobjavljeni, leže pohranjeni u raznim arhivama.

#### O Tešnju i Bosni

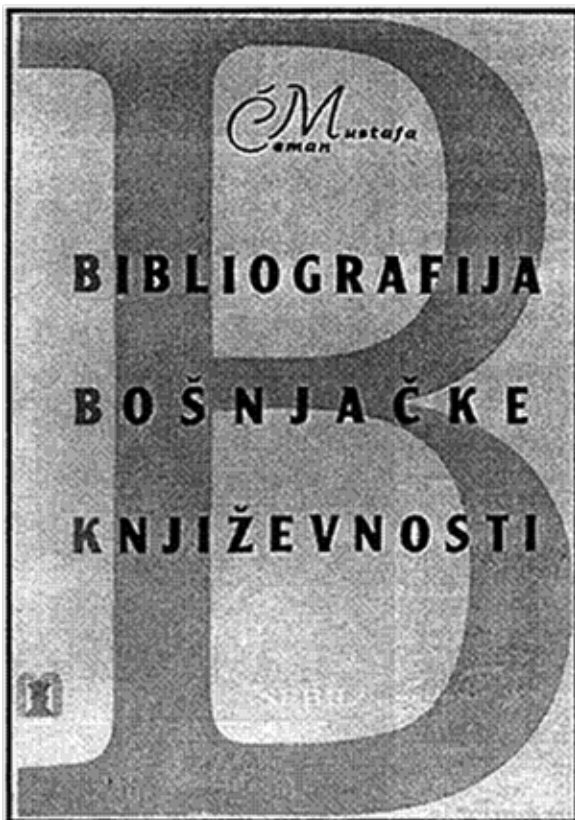
Mustafa Ćeman rođen je 4. 4. 1925. godine u Miljanovcima kod Tešnja, gdje je završio i osnovnu školu. Nakon nje završio je tuzlansku Okružnu medresu (Behram-begovu), da bi potom službovao u sreskim narodnim odborima u Tesliću, Tešnju i Doboju i to u sektoru financija. Od 1957. godine radio je u Bibliotekarskom odjelu zagrebačke IRO "Zora", koji je diljem bivše Jugoslavije osnovao preko 80 biblioteka, od kojih najviše u BiH. U mirovini je od 1985. godine, i do agresije je živio u Jelahu, da bi 1992. godine otišao u Hrvatsku. Vratio se u Jelah 1996. godine, gdje je nastavio svoj rad, a umro je u bolnici u Tešnju 28. 7. 1999. godine. Tokom svoga službovanja u "Zori" počeo je samoinicijativno da se bavi i bibliografskim istraživanjima, najprije bilježeći literaturu o Tešnju i tešanjskom kraju, pa potom proširujući svoje zanimanje i na mnoge teme i pisce iz bh. prostora.

Doduše, mora se imati u vidu da su ga uvjeti u kojima je radio, bez podrške države i mogućnosti da u potrebnoj mjeri primjenjuje metod *de visu*, prisiljavali da prilično opsežno i često koristi sekundarne izvore, što se neminovno odražavalo na potpunost i preciznost podataka koje nudi.

Vrijednosti i upotrebljivosti njegovih bibliografija znatno doprinosi to što su najčešće opremljene uvodom, literaturom i indeksima, kao i to što je uz pojedine jedinice najčešće donosio svoje napomene. Te napomene katkada se, doduše veoma rijetko, udaljavaju od predmeta koji je tretiran i imaju namjeru usmjeravati korisnika ka zaključcima što ih je sam Ćeman imao na umu, ali i takve danas postaju važne zato što nam svjedoče o njegovim pogledima na određena pitanja, koji ne moraju uvijek biti utemeljeni ni na literaturi koju navode. Najizrazitije je to u bibliografiji Tešnja gdje je dozvoljavao sebi da kroz napomene "zavješta" vlastite procjene ovakvih ili onakvih uloga pojedinih ličnosti u određenom periodu, posebno 70-tih i 80-tih godina 20. stoljeća.

Ćeman se nerijetko s uspjehom upuštao i u razrješavanje autorskih pseudonima, inicijala i šifara, tako da je, na primjer, uz Ćatićevu bibliografiju donio popis svih pseudonima kojima se pjesnik služio.

Djelo ovoga entuzijasta ne bi bilo cjelovito predstavljeno ako bi se mimoišle brojne knjige čiji autori u napomenama naznačuju da posebnu zahvalnost za njihov nastanak duguju upravo Mustafi Ćemanu. Osim toga, nesebičnu pomoć i upute on je godinama pružao brojnim doktorantima, magistrantima, studentima, znanstvenicima iz oblasti književnosti, historije, folklo-



ristike, medicine, pedagogije..., a bavio se i skupljanjem usmenoknjiževnih tvorevina i orijentalnih rukopisa.

### Ćemanovo životno djelo

U toku agresije na BiH Ćeman je neočekivano prestao biti samo bibliograf koji drugima servira građu, i počeo pisati. Deseci njegovih tekstova objavljeni su u listu *Ljiljan*, a nakon rata i u mostarskom časopisu *Kabes*. Generalno uzevši, njegovi tekstovi imali su edukativno-prosvjetiteljsku intenciju, uzrokovanu teškom situacijom za Bosnu i Bošnjake u kojoj su nastajali, te se pri ocjenjivanju njihove vrijednosti i to mora imati na umu. U svakom slučaju, a osobito spram bibliografskih istraživanja—oni predstavljaju manje važan segment Ćemanova rada.

Životno djelo Mustafe Ćemana pred-

stavlja knjiga *Bibliografija bošnjačke književnosti* koja je objavljena u Zagrebu (izd. Sebil) 1994. godine. Njezin je naslov, međutim, neadekvatan, jer ne odražava ni predmetnu ni metodološku suštinu djela budući da se radi o *bibliografiji literature* o bošnjačkoj književnosti, kroz koju se uglavnom može steći uvid i u bibliografiju same bošnjačke književnosti. Ovim se, ipak, ne umanjuje njezina iznimna vrijednost.

Na promociji knjige, održanoj 1994. godine u Zagrebu, govorili su dr. Hilmo Neimarlija, Asim Crnalić, dr. Remzija Hasanefendić, dr. Smail Balić i dr. Muhamed Filipović, te su njihova izlaganja potom i objavljena (*Islam i kultura Bošnjaka u dje-lima Safvet-bega Bašagića, Mehmeda Handžića i Edhema Mulabdića, Zbornik radova četvrtog simpozija*, II. dio, Zagrebačka džamija, 1994.). O knjizi su pisali još i Amir Brka (*Gradina*, Tešanj, I/1994, 3, 18), Tarih Kulenović (*Hrvatski i bošnjački tjednik*, 17.11.1994, br. 11, 30. str.), dr. Muhamed Huković (*Ljiljan*, 15. 2. 1995.), Nedžad Fej-

zić (*Znak Bosne*, Zenica, I/1995, 4, 50), dr. Enes Kujundžić (*Bosniaca*, Sarajevo, 1996.). Zanimljivo je da je dr. Mustafa Imamović u svojoj *Historiji Bošnjaka* ustvrdio slijedeće: "Proučavanje historije Bosne i Bošnjaka u svim njenim aspektima danas se ne može zamisliti bez stalnog uvida i konsultiranja temeljnog bibliografskog djela Mustafe Čemana: *Bibliografija bošnjačke književnosti*."

Satisfakciju za sve što je učinio—Mustafa je mogao imati samo na onaj način na koji ju posvećeni Bosanci mogu imati: u svijesti da je rezultat njihova rada izuzetno značajan.. U društvenom priznanju Mustafa nije imao i nije mogao imati satisfakciju. No, nije ovo zato što je društvo u kojem je on živio bilo kakvo je bilo, nego je posrijedi ono što je akademik Muhamed Filipović u svojoj knjizi *Bošnjačka politika* ustvrdio povodom Adem-age Mešića kazavši da je on bio tragična figura, upitavši se potom—*ko to u Bosni, baveći se javnim pitanjima, nije postao ili tragična ili komična figura.*